

В. В. БОБИЛЬ (ДІТ)

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО РИНКОВОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

У статті розглядається економічна категорія «корпорація», дається її економіко-соціальна характеристика в умовах становлення сучасного ринкового господарства України.

В статье рассматривается экономическая категория «корпорация», даётся её экономико-социальная характеристика в условиях становления современного рыночного хозяйства Украины.

In the paper the economic category «corporation» is considered, its economic-social characteristic in the conditions of establishment of the modern market economy of Ukraine is given.

Вступ

Відомо, що сучасні ринкові відносини є підставою для радикальних змін ролі корпорації в економіці України.

У теперішній час корпоративні структури сприяють рішенням двох економічних завдань: 1) залучення капіталу; 2) диверсифікація ризику.

Процеси глобалізації і розвитку інформаційних технологій якісно змінюють механізм рішення перерахованих вище завдань, а отже призводять до трансформації самих корпоративних структур. Без таких еволюційних змін корпорації не в змозі зберегти свою конкурентоспроможність на ринку.

Проблемам визначення категорії «корпорація», їх класифікації, а також розвитку корпоративних структур присвячені роботи Дж. Бела, Д. Гелбрейта, Р. Мюллера, Р. Холу, Е. Драчова, А. Лібмана, С. Авдашева, М. Розанова, В. Іноземцева, І. Храброва, Я. Паппе.

Постановка завдання

Відзначимо, що процес трансформації корпоративних структур (корпорації) є безперервним, і тому вимагає подальшого вивчення. Виходячи з цього, у статті ставиться наступне завдання – сформулювати визначення категорії «корпорація» і дати її економіко-соціальну характеристику в умовах становлення сучасного ринкового господарства України.

Результати

Існує досить велика кількість термінів, які використовуються для визначення «корпорації».

Для більшості дослідників поняття «корпорація» практично ідентично поняттю юридичної особи, для якої притаманно:

1. Інституціональний розподіл функцій управління і власності.

2. Колективне прийняття рішень власниками і (чи) топ-менеджерами.

Відзначимо, що деякі автори (С. Авдашева, М. Розанова) під такою юридичною особою мають на увазі «акціонерне товариство» [1].

Л. Страхова, Л. О. Бартенев також вказують, що корпорація – це особливий різновид акціонерних товариств, що характеризується транснаціональним характером діяльності, великими розмірами та домінуючим положенням на ринку [2].

У роботах М. Сонькіна можна зустріти визначення корпорації як об'єднання декількох юридичних осіб (метакорпорація) [3].

Т. Кашанін і А. Фельдман допускають, що корпорація може створюватися для здійснення соціально-корисної діяльності як об'єднання капіталів не тільки юридичних, але і фізичних осіб [4, 5].

З іншого боку, існує низка досліджень, в яких розглядається скоріше не юридичний, а економіко-соціальний аспект «корпорації».

Наприклад, у Д. Гелбрейта корпорація – це визначена група осіб, яка професійно займається виробленням і прийняттям управлінських рішень [6].

Дж. Лафт стверджує, що корпорація – це вид організації, який характеризується визначеною корпоративною культурою – максимальною централізацією й авторитарністю керівництва, протиставленням себе іншим об'єднанням [7].

У свою чергу Ю. Маслеченков і Ю. Тронін досліджують корпорацію як господарську систему, що містить у собі три ланки: 1) фінансову; 2) промислово-торгову; 3) управлінську [8].

Розглянувши вищевикладені визначення, ми під «корпорацією» будемо розуміти комплексне організаційне утворення (що має статус юридичної особи), що виступає як суб'єкт економіко-правових відносин і складається з промислово-торгових і фінансових одиниць, зв'язаних у рамках єдиної корпоративної культури, єдиного процесу корпоративного управління і загальної стратегії розвитку.

Відзначимо, що в підмурку сучасної корпорації знаходиться проста економічна форма – колективне підприємництво. У цьому змісті корпорацію варто визначити як інститут колективного підприємництва.

Корпоративні відносини формуються на добровільній основі за допомогою системи зв'язків між економічними агентами. Ця система базується на чинних нормах права, корпоративній культурі та ринкових обмеженнях.

Суттю корпоративних відносин є взаємодія економічних агентів на рівнях внутрішнього та зовнішнього корпоративного середовища.

Зовнішнє корпоративне середовище складається з таких економічних агентів:

1. Споживачі. Вони бажають одержати від корпорації якісні товари та послуги, прийнятні ціни та гарний сервіс.

2. Органи державної влади. Діяльність корпорації, як відомо, контролюється з боку владних структур (від корпорацій чекають участі в рішенні національних проблем).

3. Постачальники. Взаємини корпорацій та їх постачальників є важливою ланкою будь-якої економічної системи. Постачальники очікують від співробітництва з компаніями довгострокових взаємовигідних торгівельних відносин.

4. Кредитори, що претендують на одержання відсотків за надані корпорації фінансові ресурси.

Внутрішнє корпоративне середовище містить у собі:

1. Непривілейованих працівників, суть відносин яких з корпорацією переходить від звичайних вимог справедливої оплати праці і гарантії зайнятості до інших аспектів взаємин роботодавця з працівником: рівності можливостей, захисту здоров'я на робочому місці, невтручання в особисте життя і забезпеченню відповідного рівня життя.

2. Менеджерів, яких можна віднести до групи привілейованих працівників, які виступають не в якості звичайних виконавців, а керівників (наявність владних повноважень).

3. Акціонерів, які уможливають саме існування корпорації, тому що саме акціонери є постачальниками «ризикового» капіталу, необхідного для її виникнення, розвитку та росту.

Кожна група, яка складає внутрішнє і зовнішнє корпоративне середовище, має власні соціальні характеристики, що впливають з їх економічних інтересів (цілей).

Взаємодія економічних цілей і визначає загальну поведінку корпорації (див. табл. 1).

Таблиця 1

Економічні інтереси суб'єктів корпоративних відносин

Економічні агенти	Економічні інтереси
<i>Зовнішнє середовище</i>	
Органи державної влади	Податки, зайнятість
Споживачі	Вартість продукту, якість, сервіс
Постачальники	Оплата постачань, тривале співробітництво
Кредитори	Відсотки, гарантії повернення кредиту
<i>Внутрішнє середовище</i>	
Менеджери	Грошова винагорода, престиж, влада
Акціонери	Встановлення контролю над підприємством, дивіденди, ріст капіталу
Непривілейовані співробітники	Гарантія зайнятості, оплата праці, задоволення від роботи

Безперечно, конфлікт економічних інтересів є одним з основних елементів, який визначає результативність корпорації на ринку.

Головним фактором, який стримує економічні конфлікти, є конкуренція і відповідна ринкова поведінка підприємства.

Найбільш істотною перешкодою на шляху формування ефективного конкурентного середовища і відповідної ринкової поведінки корпорацій залишається наявність у сучасній українській економіці значного неринкового сектору.

Відомо, що до неринкового сектора відносяться підприємства, які нездатні працювати в конкурентних умовах прибутково, бо не мають для цього необхідних ресурсів, не використовують відповідні методи роботи і, таким чином, не відповідають стандартним формам ринкової поведінки.

За даними Держкомстату, протягом січня – травня 2008 р. збитково працювали 34,2 % підприємств. Ці підприємства мають 15327,9 млн грн збитків, що в 1,4 рази більше, ніж за відповідний період 2007 р. Найбільші суми збитків спостерігалися в промисловості (6008,2 млн грн), торгівлі, ремонті автомобілів, виробництві

побутових виробів та предметів особистого вжитку (3733, 1 млн грн), по операціях з нерухомим майном, оренді, інжинірингу та наданні послуг підприємцям (1569,3 млн грн), транспорті та зв'язку (1147,9 млн грн) [9].

Формування ринкових умов господарювання зтягується також через недостатню відкритість української економіки і наявність різних видів субсидування.

В економіці України неринковий сектор, який підтримується державними дотаціями, включає цілі галузі – житлово-комунальне, сільське господарство тощо.

Збитковість багатьох вітчизняних підприємств можна пояснити неефективною поведінкою власників (акціонерів), яка виявляється у пасивності власників підприємств щодо відношення до змін структури виробництва у відповідь на зміни кон'юнктури ринку, у сфері залучення інвестицій, порушенні прав міноритаріїв тощо.

Вищерозглянуті фактори, які відносяться до внутрішнього середовища корпорації, є однією з причин зниження котирування акцій українських підприємств (див. табл. 2).

Таблиця 2

Рейтинг падіння цін на акції першого і другого рівнів лістингу ПФТС із 08.01.2008 р. по 25.06.2008 р.*

Позиція	Емітент	Галузь	Зміна ціни 1 акції, %	Капіталізація, млн грн
1	«Інтерпайп» Нижньодніпровський трубопрокатний завод	Трубна промисловість	-89,14	1046,72
2	«Донбасенерго»	Електроенергетика	-54,84	1976,07
3	«АвтоКрАЗ»	Машинобудування	-54,25	744,08
4	Банк «Форум»	Фінанси	-53,81	726,13
5	«Крименерго»	Електроенергетика	-50,77	1072,4
6	Укргазбанк	Фінанси	-50,72	77,02
7	«Одесаобленерго»	Електроенергетика	-46,71	708,88
8	Дніпропетровський трубний завод	Трубна промисловість	-45,03	432,84
9	«Родовід Банк»	Фінанси	-42,20	1706,08
10	«Укрнафта»	Нафтогазова промисловість	-41,96	12337,0

*За даними ПФТС

Крім внутрішніх причин падіння вартості акцій, існують і зовнішні фактори: світова економічна криза та високий рівень інфляції в Україні. Відомо, що інфляція – це один з факторів, який впливає на кредитоспроможність

держави. Її неконтрольований рівень здатен призвести до падіння курсу національної валюти та серйозного підризу конкурентоспроможності, а також найчастіше провокує часті коливання обмінного курсу, кризу платіжного балансу і важку політичну ситуацію. В Україні, згі-

дно зі звітом рейтингового агентства «Standard & Poog's», ріст цін на продовольчі товари наприкінці липня 2008 р. сповільнився, але ріст цін на послуги, як і раніше, залишається дуже високим, що обумовлено високим рівнем попиту в економіці.

Крім того, відзначають аналітики, в Україні інфляція є причиною зниження конкурентоспроможності національних виробників, що, у свою чергу, веде до незвичайно високого номінального росту імпорту (у доларовому вираженні). За перші п'ять місяців 2008 р. цей показник склав для України 52 % порівняно з аналогічним періодом 2007 р.

Через це дефіцит поточного балансу України в 2008 р. може перевищити 9 % ВВП і 12 % у 2009 р., тоді як три роки тому країна мала позитивне сальдо поточного балансу [8].

Вищевказані прогнози стали причиною того, що в середині 2008 р. рейтингове агентство Standard & Poog's понизило довгострокові суверенні кредитні рейтинги України. По зобов'язаннях в іноземній валюті з «ВВ-» до «В+» і по зобов'язаннях у національній валюті з «ВВ» до «ВВ-», що у свою чергу також збільшило корекцію цін на фондовій біржі.

Особливо помітно знизилися рейтинги кредитних установ. Банківська система України, на думку Standard & Poog's, відноситься до групи 10. (Рейтингове агентство поділяє банківські системи з погляду їх схильності до ризику країни на 10 груп, причому сильні входять у групу 1, а самі слабкі – у групу 10. У групу 10 також входять Венесуела, Ямайка і Болівія.)

Змінити цю ситуацію можна за допомогою таких дій:

- проведення державної антиінфляційної політики («таргетування» інфляції);
- упровадження ринкових механізмів стимулювання власників у напрямку збільшення капіталу і переходу контрольних пакетів акцій до інших власників по більш високій ціні.

Але саме головне – це створення необхідних економіко-правових умов для формування нового виду корпоративних структур – креативних корпорацій. Даний вид корпорацій є найбільш адоптованим до наукомістких і інформаційних технологій.

Місією таких компанії є прагнення реалізувати творчий потенціал власників – розробити і впровадити якісно новий продукт, послугу [10].

Їх продукцію складають принципово нові наукомісткі товари і послуги. Креативні компанії не тільки здатні розвиватися, але і виявляють можливість постійно перетворюватися

(трансформуватися) шляхом диверсифіковано-сті своїх бізнес-інтересів.

Успіх власників компанії в даному випадку обумовлений не контролем над капіталом підприємства, а тим, що вони, як засновники бізнесу, несуть за нього відповідальність, уособлюючи в очах органів державної влади, поставальників, споживачів, кредиторів створену ними соціально-виробничу структуру. Для таких акціонерів характерне відношення до бізнесу як до свого витвору і, отже, прихильність стратегічним цілям компанії виявляється більш стійкою, а взаємодії економічних інтересів не мають такого конфліктного характеру, як у традиційній корпорації.

Висновки

На наш погляд, сучасний стан українського корпоративного сектора має такі риси:

1. Тривалий процес перерозподілу власності (хоча він і не має яскраво вираженого характеру).
2. З'єднання акціонерної власності і управління в руках однієї групи людей.
3. Неefективна поведінка багатьох топ-менеджерів і акціонерів.
4. Слабкість дії зовнішнього середовища корпоративних відносин (наприклад, ринку цінних паперів).
5. Нерозвиненість інноваційної складової корпоративного підприємництва.
6. Велика питома вага неринкового сектора в економіці країни.
7. Визначальна роль фінансово-промислових груп у концентрації виробництва, капіталу, інвестицій і економічному розвитку.

Зміна даної ситуації досягається за допомогою державного контролю за виконанням корпоративного законодавства, а також у злагідженій роботі необхідних інструментів щодо виявлення, санації або ліквідації неefективних корпорацій.

Виходом також є трансформація існуючих корпоративних підприємств у якісно нову структуру – креативну корпорацію.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Авдашева, С. Теория организации отраслевых рынков [Текст] / С. Авдашева, Н. Розанова. – М.: Магистр, 1998. – 108 с.
2. Страхова, Л. Корпоративные образования в современной экономике [Текст] / Л. Страхова, А. Баргенов // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. – № 6. – С. 25-27.

3. Сонькин, Н. Корпорации: теоретические и прикладные проблемы [Текст] / Н. Сонькин. – М.: Московская высш. языковая шк., 1999. – 101 с.
4. Кашанин, Т. В. Корпоративное право (право хозяйственных товариществ и обществ) [Текст] / Т. В. Кашанин. – М.: Норма-инфарм, 1999. – 57 с.
5. Фельдман, А. Б. Управление корпоративным капиталом [Текст] / А. Б. Фельдман. – М.: Финансовая академия при Правительстве РФ, 1999. – 194 с.
6. Galbraith, J. K. The New Industrial State [Текст] / J. K. Galbraith. – London, 1991. – 129 p.
7. Лафт, Дж. К. Эффективность менеджмента организации [Текст] / Дж. К. Лафт. – М.: Русская деловая литература, 1999. – 167 с.
8. Маслеченков, Ю. С. Финансово-промышленные корпорации России [Текст] / Ю. С. Маслеченков, Ю. Н. Тронин. – М.: ДеКа, 1999. – 130 с.
9. ЛЛГА Online [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.liga.net>
10. Иноземцев, В. Цели и структура корпорации как основы ее конкурентоспособности [Электрон. ресурс] / В. Иноземцев. – Режим доступа: http://www.cfin.ru/management/targets_as_basis.shtml.

Надійшла до редколегії 19.03.2009.